

AR JACQUES DERRIDA¹ TRANSCENDENTALINIS FILOSOFA? TRYS INTERPRETACIJOS

Jūratė Baranova

Vilniaus pedagoginis universitetas, Filosofijos katedra

Ševčenkos 31–224, Vilnius

Tel: (370-2) 33 50 26, el. paštas Jbar@takas.lt

Straipsnis skirtas išryškinti probleminius rakursus besiklostančioje Derrida interpretavimo tradicijoje. Straipsnis kvestionuoja dar gyvo autoriaus galimybę tikėtis, kad jo tekstai bus interpretuojami pagal jo paties pasiūlytą perspektyvą. Straipsnyje pateikiama paties Derrida nusakyta dekonstrukcijos apibrėžtis kaip apibrėžties negalimybė ir trys skirtingos jo interpretavimo galimybės. Habermasas traktuoja Derrida kaip neonyčnininką, pasiremdamas jo retorikos pirmumo logikos atžvilgiu iškėlimo prielaida. Tačiau Gache ir Norris mano, kad Derrida tekstai išlieka episteminės kritikos tradicijoje. Taip pat neonyčnininkams priskiriamas Rorty, siekdamas atremti ir Habermaso priekaištą, kad Derrida sulgynęs loginę bei retorinę kalbos funkcijas, ir polemizuodamas su Derrida kaip transcendentalinio mąstytojo interpretacija, siūlo interpretuoti Derrida Wittgensteino nominalistinio projekto horizonte. Straipsnyje prieinama prie išvados, kad mažiausiai nutolsta nuo paties Derrida apibrėžto dekonstrukcijos projekto kaip tik tokia interpretavimo strategija.

Raktiniai žodžiai: Derrida, dekonstrukcija, Habermasas, retorika ir logika, neonyčninė filosofija, Norris, episteminė kritika, Rorty, nominalizmas.

Kai ateities filosofai vertins XX amžiaus prancūzų filosofiją, Derrida fenomeną jie trumpai apibūdins tikriausiai taip: „Prancūzų postmo-

dernistas, kuris „išrado“ dekonstrukciją“. *Laiške japonui draugui* Derrida aprašo, kaip nutiko šis „išradimo“ įvykis. Pirmą sykį šį terminą,

¹ Profesorius Ecole des Hautes Etudes en Science Sociales Paryžiuje. Taip pat vizituojantis Kalifornijos universiteto Irvine ir Cornello universiteto profesorius. Išleido knygas: Edmundas Husserlis: geometrijos kilmė (*L'Origine de la geometrie: Edmund Husserl*, 1962), Balsas ir fenomenas: įvadas į ženklų problemą Husserlio fenomenologijoje (*La voix et la phenomene: introduction au probleme du signe dans le phenomenologie die Husserl*, 1967), Apie gramatologiją (*De la grammatologie*, 1967), Rašymas ir diferansas (*L'écriture et la difference*, 1967), Diseminacija (*La dissemination*, 1972), Filosofijos paraštės (*Marges de la philosophie*, 1972), Pozicijos (*Positions*, 1972), Glas (*Glas*, 1974), Lengvabūdiškumo archeologija: skaitant Condillacą (*L'archeologie du frivole: lire Condillac*, 1976), Pentiniai: Nietzsche's stiliai (*Eperons: les styles de Nietzsche*, 1976), Tiesa tapyboje (*La verite en pein-*

ture, 1978), Atvirukas: nuo Sokrato iki Freudo ir anapus (*La carte postale: de Socrate a Freud et au-dela*, 1980), Kito ausis: perdavimai, vertimai, otobiografijos, (*L'oreille de l'autre: transferts, traductions, otobiographies*, 1982), Apie apokaliptinį toną filosofijoje (*D'un ton apocalyptique adopte naguere en philosophie*, 1983), Pelenai (it. – *Feu la cendrelcio'che resta del fuoco* (1984); *Signepongell Signsponge* (1984), Prisiminimai apie Paulį de Maną (angl. – *Memoires for Paul de Man*, 1986), *Parages* (1986), Pauliui Celanui (*Schibboleth, pour Paul Celan*, 1986), Apie dvasią: Heideggeris ir klausimas (*De l'esprit: Heideggeret la question*, 1987); Psyche: kito išradimas (*Psyche: inventions de l'autre*, 1987), Uliiso gramofonas: du žodžiai Joyce'ui (*Ulysse gramophone: deux mots pour Joyce*, 1987), *Du droit a la phylosophie*, 1990), Aklo žmogaus prisiminimai: autoportretas ir kiti griuvėsiai (*Memoires d'aveug-*

jo paties liudijimu, jis pavartojęs knygoje *Gramatologija*². Jis ieškojęs Heideggerio vartojamų žodžių *Destruction* ir *Abbau* tiksliausio vertimo į prancūzų kalbą. Galimas atitikmuo *destruction* jam pasirodė artimesnis Nietzsche'į nei Heideggeriui, nes pernelyg aiškiai teigias anihiliaciją ir negatyvią redukciją. Žodis „dekonstrukcija“ jam atėjęs į galvą spontaniškai, oreikšmę jis pasitiklinęš žodyne. Dekonstrukcija, pagal *Littre* žodyną, yra gramatikos terminas, žodžių ir sakinių konstrukcijos suardymas. Be lingvistinės prasmės, dekonstrukcijos sąvoka vartojama dar dviem prasmėmis. Ji gali reikšti mašinos išardymą į dalis, norint ją transportuoti į kitą vietą, ir konstrukcijos pradžią plačiaja prasme.

Tokią detalią sąvokos „dekonstrukcija“ genęžę Derrida *Laiške japonui draugui* nurodė todėl, kad palengvintų šios sąvokos vertimą į japonų kalbą.

Tačiau į klausimą „kas yra dekonstrukcija?“ Derrida atsakymo siekia išvengti. Atsakydamas jis veikiau nusako tai, kas ji nėra. Dekonstrukcija, pasak Derrida, nėra nei analizė, nei kritika. Ji nesanti analizė todėl, kad kurios nors struktūros išardymas nereiškia regresijos į paprastą elementą, tam tikrą nedalomą ištaką. Derrida mano, jog ir šias pirmaprades ištakas taip pat galima dekonstruoti. Dekonstrukcija nesanti, pasak jo, ir kritika – įprasta ar

---

le: *l'autoportrait et autres ruines*, 1990), Genėzės problema Husserlio filosofijoje (Le probleme de la genese dans la philosophie de Husserl, 1990), *Jacques Derrida* (kartu su Geoffrey'u Benningtonu, 1991), Kita antraštė (*L'autre cap*, 1991), Duotas laikas: karaliaus laikas (*Donne le temps: la fausse monnaie*, 1991), Literatūros veiksmai (angl. – *Acts of Literature*, 1991), Filosofijos institutai (angl. – *Institutions of Philosophy*, 1992), Derybos: Rašymai (angl. – *Negotiations: Writings*, 1992), Marxo šmėklos (*Spectres de Marx*, 1993), Draugystės politika (*Politiques de l'amitie*, 1994), Sudie Emmanueliui Levinui (*Adieu a Emmanuel Levinas*, 1997).

² Деррида Ж. Письмо японскому другу // Вопросы философии. 1992. N 4. С. 53.

kantiškąja prasme, – kadangi pasirinkimo, sprendimo atpažinimo procedūros (*Krinein, Krisis*), „kaip ir visas transcendentalinės kritikos aparatas, yra viena iš svarbiausių dekonstrukcijos „temų“ ar „objektų“.³

Tačiau ar gali filosofas, apibrėžęs pats save, tikėtis, kad į filosofinį probleminį diskursą jis pateks „tokiu savo grynumu“? Šio straipsnio tikslas yra kvestionuoti tokios prielaidos galimybę. Kita vertus, čia bus siekiama nužymėti pagrindines Derrida interpretavimo strategijas, patekusias į šiuolaikinių filosofinių debatų centrinį lauką.

Derrida – neonyčnininkas?

Jürgen Habermasas

Neokantininkas Jürgen Habermasas knygoje *Filosofinis modernybės diskursas* skyriuje „Apie žanrų skirtumo tarp filosofijos ir literatūros sulyginimą“ rašo, kad Derrida, rimtai traktuodamas Nietzsche's darbų literatūriškumą, pasirinko jo nužymėtą kelią atsakui į totalios proto savikritikos paradoksa. Habermasas primena Derrida mintį, kad jo „dekonstrukcija“ yra instrumentas, suteikiąs Nietzsche's immanentinei proto kritikai išeitį iš aklavietės, kurioje ji atsidūrė dėl paradoksaus pasirėmimo savimi.⁴ Totali proto savikritika, pastebi Habermasas, patenka į aklavietę, kadangi į subjektą orientuoto mąstymo autoritariškumą galima įrodyti tik to paties proto turimais įrankiais. Paradoksalu tai, kad minties įrankiai tampa vienintele priemone jos pačios nepakankamumui atskleisti. Heideggeris pabėgęs nuo šio paradokso į ezoterinio specialaus diskurso, Habermaso žodžiais tariant, švytinčias aukštumas, apribodamas diskursy-

---

³ Ten pat. P. 55.

⁴ Habermas J. *The Philosophical Discourse of Modernity. Twelve Lectures*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1992. P. 185

vumą apskritai ir dėl savo neaiškumo tapęs neprieinamu bet kokiems prieštaravimams.

Derrida, sekdamas Nietzsche, pasukęs kitu keliu. Siekdamas išspręsti problemą, su kuria susiduria totali proto kritika, jis išplėtė retorikos valdžią logikai. Derrida apvertęs ant galvos nuo Aristotelio laikų kanonizuotą logikos pirmumą retorikos atžvilgiu.⁵

Kai logika praranda savo valdžią retorikai, tada, teigia Habermasas, dekonstrukcionistas gali filosofinius darbus traktuoti kaip meno kūrinį, priartinti metafizikos kritiką prie literatūrinės kritikos standartų. Sekdamas Nietzsche's darbų literatūriškumu, dekonstrukcionistas ieško retorinės sekmės, o ne loginio nuoseklumo. Jis domisi ne diskursyviais, argumentus sudarančiais santykiais, bet stiliaus figūromis, kurie yra svarbiausi retorinei galiai. Reflektvyviai save transcenduojančio mąstymo tapatybės problema, pastebi Habermasas, Derrida koncepcijoje tiesiog nebeteri objekto, nes dekonstrukcija nebepriklauso nuo filosofijos ir mokslo diskursyvių prievolių. „Dekonstrukcija išlaisvina nuo ontologinių pastolių, kuriuos iškelia filosofija į subjektą orientuoto proto istorijos eigoje“.⁶

Dekonstruodamas tekstą, pastebi Habermasas, Derrida slapta neidentifikuoja slaptų prielaidų ar implikacijų, kas paprastai daroma, kai nauja karta pervertina ankstesnės darbus. Užtuot tai daręs, Derrida kritikuoja stilių. Stilių jis laiką netiesiogine komunikacija, kuria tekstas pats neigia savo akivaizdų turinį. Taip jis priverčia Husserlio, Saussure'o, Rousseau tekstus išpažinti savo kalbę, priešingai akivaizdžioms jų autorių interpretacijoms. Retorinis turinys atskleidžia, kad tekstas prieštarauja tam, ką pats sako. Filosofinis tekstas

niekuo nesiskiria nuo literatūros teksto. Išnyksta žanrų skirtumai. Derrida hipostazuo-damas kalba apie „universalų tekstą“. Išlieka tik save aprašantis rašymas, kaip medijumas, kuriame kiekvienas tekstas yra susipynęs su kitais. Derrida dekonstrukcijoje prieš pasirodydamas kiekvienas tekstas ir kiekvienas žanras atiduoda savo autonomiją viską naikinančiam kontekstui ir nekontroliuojamai spontaniškai tekstų gamybai.

Pagrindinis Habermaso priekaištas Derrida yra tas, kad jis sulygino dvi lingvistines kalbos funkcijas. Poetinė kalbos funkcija atskleidžia pasaulį. Kita kalbos funkcija skirta spręsti problemoms, iškylančioms kasdieninėje komunikacinėje praktikoje. Tačiau Derrida pasiliko prie vienos – pasaulį atskleidžiančios kalbos funkcijos, ir, estetizuodamas diskursą, Habermaso manymu, jis paneigė ir jos pačios, ir normalios proziškos kalbos ypatybes bei galimybes. „Poliarinė įtampa tarp pasaulio atskleidimo ir problemų sprendimo yra vienoje funkcinėje įprastos kalbos matricoje, bet menas ir literatūra, viena vertus, ir mokslas, moralė bei teisė, kita vertus, linksta į specialius patyrimo ir pažinimo būdus, kurie gali būti suformuoti ir išdirbti orientuojantis tik į vieną lingvistinę funkciją ir vieną patikimumo dimensiją vienu metu. Derrida holistiškai sulygina šiuos holistinius santykius tam, kad sulygintų filosofiją su literatūra ir kritika. Jis nepastebi, kad filosofija ir literatūros kritika, kiekviena savaip, yra tarpininkė tarp ekspertų kultūros ir kasdienės kultūros“.⁷

Bet ar literatūros kritika ir filosofija neturi šeimyninių panašumų?

Habermasas pripažįsta, kad visuose tekstuose, įskaitant ir filosofinius, yra nusėdę tam tikrų neišnaikinamų metaforų. Bet tuo pana-

⁵ Habermas J. *The Philosophical Discourse of Modernity. Twelve Lectures.* Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1992. P. 187.

⁶ Ten pat. P. 189.

⁷ Ten pat. P. 207.

šumai baigiasi. Filosofijos retoriniai įrankiai yra subordinuoti visai skirtingai argumentacijos formos tvarkai nei literatūros. „Derrida rekomendacijoje filosofinis mąstymas yra išlaisvintas nuo pareigos spręsti problemas ir nukreiptas į literatūros kritikos pusę, jis netenka ne tik rimtumo, bet ir produktyvumo“.⁸

Derrida – neokantininkas? Christopheris Norris

Tačiau ne visi Derrida interpretatoriai sutinka jį priskirti neonyčnininkams. Rodophe Gasche knygoje *Alavinė veidrodžio amalgama*⁹ interpretuoja Derrida kaip griežtą transcendentalinį mąstytoją. Gasche filosofams priskiria tuos mąstytojus, kurie savo knygoje tęsia dialogą su ankstesniais filosofais ir kurie daugiausia svarsto tiesos, pažinimo, reprezentacijos problemas. Nepaisant to, kad Derrida dažnai kvestionuoja Kanto argumentų kategorinį pagrindą ir demontuoja tai, ką Gasche vadina bet kokio filosofinio tyrimo „galimumo sąlygomis“, Derrida darbai ir klausimai, kuriuos jis tiria, Gasche nuomone, neperžengia episteminės kritikos tradicijos ribų.

Tą patį teigia ir Christopheris Norris, knygoje apie Derrida visą skyrių paskyręs Derrida ir Kanto minties paralelėms svarstyti („Derrida ir Kantas: Švietimo tradicija“), o straipsnyje „Dekonstrukcija, postmodernizmas ir filosofija“ polemizuodamas su Habermaso kritika *Filosofiniame modernybės diskurse*.

Norriso knygos tonas polemisinis. Jis nepriitaria tiems Derrida interpretatoriams, kurie žiūri į jį kaip į „transcendentinį solipsistą“, tvirtinantį, kad neegzistuoja nieko daugiau, išskyrus

pačius tekstus. Norris siekia „išvalyti“ iš Derrida filosofijos vertinimų pragmatistines Richardo Rorty'io interpretacijas, pabrėždamas radikalų skirtumą tarp paties Derrida ir jo kritikų amerikiečių, prikišdamas šiems nepakankamą susipažinimą su visais Derrida darbais (beje, ir Habermasui jis priminė, jog šis remiasi amerikietiškomis prancūzų filosofo interpretacijomis, o ne jo paties tektais).

Pagrindinis Norriso kontraargumentas: būtina diferencijuoti skirtingus Derrida darbus. Norris sutinka, kad radikalų Derrida antikantizmą galima įžvelgti skaitant jo atsakymą į Johno Searlo kritiką ar knygą *Atvirukas: nuo Sokrato iki Freudo ir anapus*, apie kurią rašė Richardas Rorty knygoje *Atsitiktinumas, ironija, solidarumas*.¹⁰ Tačiau, tarkime, Derrida darbas *Apie apokaliptinį toną filosofijoje* tęsia, jo manymu, kantiškosios polemikos su tais, kurie atmeta racionalaus proto pasiekimus ir remiasi vien savo pačių betiksle intuicija, tradicija.¹¹

Habermasas, Norriso manymu, nepastebėjęs, kad vienas ir tas pats tekstas gali pasižymėti ir literatūrine verte (kalbant apie jo grožinius, metaforinius ar stilistinius požymius), ir būti filosofišškai įtikinamas (jo galios kritikuoti normatyvinės tiesos preferencijos dėka). „Taip Habermasas turėtų atmesti kaip nefilosofinius tekstus ne tik *La carte postale*, bet taip pat ir daugelį ribinių atvejų – tarp jų Platoną, Augustiną, Hegelį, Kierkegaardą, Gergesą, Calviną, kur literatūra ir filosofija yra glaudžiai susipynusios“.¹²

⁸ Ten pat. P. 210.

⁹ Gasche R. *The Tain of the Mirror: Derrida and the Philosophy of Reflection* // Cambridge, MA: Harvard University Press, 1986.

¹⁰ Žr. Rorty R. *Contingency, Irony, Solidarity*. P. 126–137.

¹¹ Žr. Norris Ch. *Deconstruction, Postmodernism and Philosophy: Habermas on Derrida* // *Derrida: A Critical Reader* /ed. D. Wood.– Oxford UK, Cambridge USA: Blackwell, 1992. P. 187–191.

¹² Ten pat. P. 182.

Norrisas polemizuoja su Habermasu, pastebėdamas jo nesugebėjimą išeiti iš kantiškosios tradicijos. Nors jis ir atsisakęs atvirai kantiško („epistemologinio“ ar „fundamentalistinio“) požiūrio ir pasukęs prie kalbos veiksmų, pragmatikos ir komunikatyvaus veiksmo teorijos, tačiau savo polemikoje su Derrida tęsia tą patį kantizmą, kurį jis plėtojo knygoje *Pažinimas ir žmonių interesai*.

Norris prikiša Habermasui nesugebėjimą išeiti iš kantiškosios architektonikos, kuri proto savybes padalina į tris skirtingas savybes: teorinį supratimą, praktinį protą ir estetinį sprendimą.

Tačiau, kita vertus, paties Norriso atsisakymas paleisti Derrida iš kantininkų stovyklos liudija ne ką kitą, kaip prisirišimą prie klasikinės kantiškosios architektonikos. Jis bando įrodyti Derrida teisę būti tikru filosofu, o ne literatu, polemizuodamas su Rorty'io antikantiškąja interpretacija ir įrodinėdamas Derrida minties artimumą Kanto filosofinei kritikai.

Savo darbe *Pozicijos* Derrida rašęs: „Nutilinti save nuo įprastos referencijos struktūros, mesti iššūkį ir suprobleminti mūsų įprastas prielaidas apie ją nėra tas pats, kas sakyti, kad neegzistuoja nieko, išskyrus kalbą“.¹³ Norriso manymu, Derrida parodė, kad dekonstrukcijos tikslas yra sukonkretinti naivios ir ikikritinės referencijos idėjas, parodant, kad neįmanoma nubrėžti griežtos linijos tarp realybės ir atspindžio. Todėl dekonstrukcija, teigia Norris, gali būti suprantama kaip idėjų apie referencinę tiesą suspendavimas arba panaikinimas. Tuo remdamasis, Norris lygina Derrida su Kantu, kuris irgi kvestionavo „transcendentalinį realizmą“ – manymą, kad daiktai

egzistuoja taip, kaip jie yra, nepriklausomai nuo mūsų suvokimo ar požiūrio. Derrida, kaip ir Kantas, Norriso manymu, neneigia, kad egzistuoja išorinis pasaulis ir kad kalba įvairiais praktiniais būdais gali jame dalyvauti. Jis tik neigia manymą, kad galima materializuota referencijos sąvoka, kuri uždaro produktyvių pasaulio ir teksto tarpusavio mainų galimybę. Kaip ir Kantas, Derrida matęs, kaip lengvai klasikinės „pozicijos“ yra supainiojamos, kad sunkiai begalima atskirti metafizinę empirizmą nuo idealizmo. Kaip ir Kantas, jis teigia, kad tokios painiavos galima išvengti, skrupulingai atsivėlgiant į tai, kas nutinka „realume“, kai mes atspindime jį. Tačiau, skirtingai nei Kantas, konstatuoja Norris, Derrida šią problemą išryškina ne sąvokų kritikos keliu, bet uoliai skaitydamas tekstus ir nepaliaujamai tas sąvokas kvestionuodamas, patalpindamas į vis naujus kontekstus.

Norris pripažįsta, kad būtų klaidinga Derrida interpretuoti tik kaip Kanto conceptualinės kritikos tęsėją, pernelyg daug jo paties tekstų tam priešintusi. „Bet analogija su Kantu suteikia naudingą korektyvą toms trumparegiškoms Derrida kaip transcendentalinio solipsisto interpretacijoms, teigiančioms absurdišką paklydimą, kad nėra nieko realaus, išskyrus žaidimą teksto rašymu.“¹⁴

Derrida – nominalistas? Richardas Rorty

Vis dėlto „Ar Derrida yra transcendentalinis filosofas?“, klausia straipsnio pavadinimu Richardas Rorty, kurį Norris apkaltino trumparegiškumu, o Habermasas – daug pagarbiau – *Filosofiniame modernybės diskurse*, polemizuodamas su Derrida, tame pačiame skyriuje, in-

¹³ Cit. iš Norris Ch. Derrida. Glasgow: William Collins Sons, 1987. P. 142.

¹⁴ Ten pat. P. 148.

kriminavo jam, kaip ir Derrida, dviejų kalbos funkcijų nepagrįstą sulyginimą.¹⁵

Rorty mano, kad jis nesusikalba su Norisu, Gasche ar Habermasu todėl, kad jis skirtingai nei jie supranta pačią filosofiją.

Rorty siekia apginti Derrida ir savo filosofijos sampratą nuo transcendentalinio projekto sekėjų. Jo manymu, „filosofija yra arba terminas tam tikram rašytojų sąrašui (pavyzdžiui, Parmenidui, Platonui, Aristoteliiui, Kantui, Hegeliui, Heideggeriui) įvardyti, nustatant, ką jie turi bendra, arba akademinės katedros pavadinimas“.¹⁶ Tuo tarpu transcendentalinio projekto kritikai į klausimą, kas yra filosofija“, atsakytų nurodydami knygas, kurios turi aiškų kriterijų – formuluoja klausimą, „kokios yra .... galimybės sąlygos?“, į daugtaškio vietą įstatydami, pavyzdžiui, patyrimą, savimonę, kalbą arba filosofiją.

Rorty mano, kad šis klausimas liudija saviapgaukę. Jis atrodo tarsi „mokslinis“, tarsi liudijantis mūsų žinojimą, kaip atsakyti ir svarstyti atsakymus į klausimus apie alternatyvių realių dalykų galimybių sąlygas (pavyzdžiui, politinius pokyčius etc). Tačiau net į tokius klausimus mes nežinome atsakymo. Transcendentalines „galimumo sąlygas“ svarstė bet kuris ankstesnis filosofas ir neišvengiamai „šokdavęs į tamsą“, pasiduodamas šiame klausime slypinčiam triukui, paskelbdamas, kaip Kantas, šį neaiškumą arba „transcendentaline sinteze“, ar, kaip Hegelis, „sąvokos sugrįžimu prie savęs“, ar, kaip Heideggeris, – *Sorge*. Tačiau, pastebi Rorty, negali būti jokios aprioriai egzistuojančios loginės erdvės, jokių „griežtų kri-

terių“ renkantis tarp šių alternatyvų. Jeigu jos būtų, klausimas apie „galimybės sąlygas“ iš karto būtų tik „pozityvus“, o ne vien „transcendentalinis“ ar „reflektyvus“. „Negalima, sako Rorty, visus šius šuolius į tamsą matyti kaip išpūdingus poetinius veiksmus ir vis tiek kalbėti apie „filosofinį griežtumą“¹⁷. Griežtumas tiesiog nesąs jo dalis.

Rorty manymu, mes turime vengti tokių klišių kaip „filosofija turi būti argumentatyvi“ (ir bet kokių kitų tipo „filosofija turi...“ klišių) ir pripažinti, kad rašytojai, kurie identifikuojami kaip filosofai, apima ir tokius argumentuojančius problemų sprendėjus kaip Aristotelis bei Russellas, ir tokius pranašiškus pasaulio atskleidėjus, kaip Platonas ar Hegelis. Poetiniai pasaulio atskleidėjai tokie kaip Hegelis, Heideggeris ar Derrida, jo manymu, turi mokėti kainą, ir šios kainos dalis yra ta, kad jų darbams netinka sąvokos „argumentacija“ ar „tikslumas“.

Habermasas, pastebi Rorty, panašiai kaip ir jis pats, perėjimų Hegelio *Logikoje* ar naujų „galimybės sąlygų“ atsiskleidimo Heideggerio *Būtyje ir Laikėje* nelaiko argumentais. Bet, skirtingai nei Rorty, jis manęs, kad filosofija turi būti argumentuojanti. Ir Habermasui, ir kitiems transcendentalinio projekto autoriams Rorty primena, kad Derrida, kaip ir jo paties, filosofijos supratimas susiklostė būtent Wittgensteino nominalistinio projekto horizonte. Todėl Derrida terminas *differance* nereiškia jokios naujos filosofijos infrastruktūros, o tik Peirce'o-Wittgensteino antidekartinės tezės, kad reikšmė yra konteksto funkcija, sutrumpinimą, ir kad teoriškai negalima nustatyti šios begalinės kontekstų ribos.

Jeigu, sako Rorty, mes, kartu su Wittgensteinu, pradėdame galvoti apie kalbinius žaidi-

¹⁵ Žr. Habermas J. *The Philosophical Discourse of Modernity. Twelve Lectures*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press, 1992. P. 206–207.

¹⁶ Rorty R. *Is Derrida a Transcendental Philosopher?* // *Derrida: A Critical Reader* / ed. D. Wood. Oxford UK, Cambridge USA: Blackwell, 1992. P. 238.

¹⁷ Ten pat. P. 238.

mus kaip įrankius, tada klausimas apie argumentavimą nebekyla. Tada tiesiog skirtingiems tikslams naudojami skirtingi žodynai, nesvarstant santykio tarp jų. Wittgensteino nužymėtos perspektyvos požiūriu idėja apžvelgti visą galimybės sferą atrodo beprotiška. „Nes mes, nominalistai, – rašo Rorty, – galvojame, kad galimybių riba plečiasi, kai kas nors sugalvoja naują žodyną (arba išranda) ir taip atveria naujus galimus pasaulius“.¹⁸

Kaip galiausiai nuspręsti, kaip interpretuoti Derrida? Ar jis esąs nesuprastas transcendentalinis refleksijos filosofas – vėlyvųjų laikų Hėgelis, ar nesuprastas nominalistas, prancūzų Wittgensteinas?

Rorty pripažįsta, kad atsakyti į šį klausimą nėra lengva, nes Derrida inspiruoja abi stovyklas. „Aš linkęs galvoti, – sako Rorty, – kad Derrida juda nuo akademinės standartiškų taisyklių manieros prie vėlyvojo Wittgensteino manieros“.¹⁹ Rorty, kaip ir Norris, pasiremia Derrida skirtingų tekstų įvairiopumo faktu. Ankstyvieji Derrida darbai, Rorty manymu, buvo klaidingas startas. Kaip ir Heideggerio ankstyvieji darbai – taip pat klaidingas startas jo vėlyvųjų darbų šviesoje. Lygiai taip pat Wittgensteinas galvojęs, užbaigia Rorty, kad jo *Traktatas* yra klaidingas startas.

---

¹⁸ Ten pat. P. 242.

¹⁹ Ten pat. P. 243.

Net ir nominalistinėje tekstų įvairiopumo perspektyvoje Rorty vertina vis dėlto vienus tekstus kaip labiau teisingesnius nei kitus. Ar dichotomija teisingas/klaidingas nėra kaip tik tai, ką Derrida siekė dekonstruoti? Ir ar filosofijos pasidalinimas į kantininkus – antikanantininkus nėra vėl tam tikros hierarchinės struktūros susiklostymas? Prieš hierarchizuotą minties struktūrą kaip tik ir buvo nukreipta Derrida dekonstrukcija.

Derrida – antimetafizikas. Tuo jis nesikerta su Kantu. Tačiau Kantas kvestionavo metafizikos galimybę, ieškojo proto galių ribų. Derrida nekartoja šio Kanto nueito kelio. Metafizikos negalimumo prielaida implicitiškai slypi jo metodo pradiniame taške. Dekonstrukcija, dar kartą galima prisiminti jo *Laišką japonui draugui*, nesanti kritika – įprasta ar kantiškąja prasme, kadangi pasirinkimo, sprendimo, atpažinimo procedūros (*Krinein, Krisis*), „kaip ir visas transcendentalinės kritikos aparatas, yra viena iš svarbiausių dekonstrukcijos „temų“ ar „objektų“.²⁰

Prie dekonstrukcijos, kaip unikalaus tekstų skaitymo metodo, Derrida priartėjo vis tik studijuodamas ne Kantą, o Heideggerį ir Nietzsche. Naujosios Derrida dekonstrukcijos ištakos atsiskleidžia bandant interpretuoti jį kaip neonyčnininką ir heidegerininką-antiheidegerininką.

---

²⁰ Ten pat. P. 55.

IS DERRIDA A TRANSCENDENTAL PHILOSOPHER? THREE INTERPRETATIONS.

Jūratė Baranova

Summary

The article aims to discuss different problemal strategies discernible in the contemporary tradition of interpretation Jacques Derrida's texts. The article starts with the problem of possibility for „living“ philosopher to expect to be interpreted according to

the line he is suggesting himself. In his *Letter to Japanese Friend* Derrida discusses the limits of deconstruction showing the impossibility of define what deconstruction is. Nevertheless, one can discern different interpretative strategies, defining what deconst-

duction „is“. This article criticises three of them, depicting this discussion as a Weberian clash of incommensurable values; as an example of lasting discussion between Kantians and Antikantians. In this discussion, Neokantian Jürgen Habermas interpretes Derrida as a follower of Nietzsche's line and criticises him for preferring rhetoric instead of logic which is the main structuring modus of philosophical text. Gasche and Norris suggest different possibility of

interpretation. They see Derrida as a bit Kantian, writing in the line of the tradition of epistemological critique. Rorty opposes both interpretations and suggests the new one -- to interpret Derrida texts from the perspective of Wittgensteinian nominalism. The article concludes, that Nietzschean- Wittgensteinian hypothetical interpretation keeps the closest distance with the project of deconstruction as defined by Derrida himself.

Iteikta 2001 05 08